

21.12.2011

Dnro 3149/4/10

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Esittelijäneuvos Pasi Pölönen

PÄÄTÖS KORKEIMMAN OIKEUDEN ODOTUSTILOJEN KUVAAMISKIELTOA KOSKEVAAN KANTELUUN

1 KANTELU

Oikeustoimittajat ry pyysi 14. ja 15.9.2010 päivätyissä kirjeissään oikeusasiamiestä tutkimaan kuvaamiskieltoa korkeimman oikeuden aulatiloiissa 7.9.2010 seksuaalista hyväksikäyttöä ym. koskevan asian (- - -) suullisen käsittelyn yhteydessä.

Asiasta annetun tiedotteen mukaan puheenjohtaja oli kieltänyt valokuvaamisen oikeussalissa ja odotushuoneessa. Oikeustoimittajat ry piti kuvaamiskieltoa sananvapautta ja julkisella paikalla tapahtuvaa kuvaamista rajoittavana oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 21 §:n laajentavana tulkintana.

Oikeustoimittajat ry pyysi selvittämään, perustuiko aulaan ulottuva kuvauskielto lakiin, ja menettelikö asian puheenjohtajana toiminut oikeusneuvos A lainvastaisesti kieltäessään kuvauksen vielä sen jälkeen, kun sen mahdollinen lainvastaisuus oli saatettu hänen tietoonsa.

- - -

2.1 Tapahtumatietoja

Korkein oikeus järjesti 7.9.2010 suullisen käsittelyn seksuaalista hyväksikäyttöä ym. potilaan lääketieteellisessä hoidossa koskevassa rikosasiassa. Korkein oikeus oli tiedottanut tulevasta suullisesta käsittelystä 1.9.2010. Tiedotteen lopussa todetaan seuraava:

”Puheenjohtajan määräyksestä valokuvaaminen oikeussalissa ja odotushuoneessa on kielletty. Kysymys käsittelyn julkisuudesta muilta osin ratkaistaan istunnossa.”

Kantelijayhdistyksen puheenjohtaja rikostoimittaja B lähetti korkeimman oikeuden tiedottajalle 1.9.2010 sähköpostin, jossa hän tiedusteli, mihin lainkohtaan odotushuonetta koskeva kuvaamiskielto perustuu. Hän toi esille, että oikeustalojen auloja on tähän asti pidetty julkisina paikkoina, joissa tapahtuvaa kuvaamista ei oikeuden puheenjohtaja hänen käsityksensä mukaan voi rajoittaa.

Korkeimman oikeuden tiedottaja vastasi tiedusteluun 3.9.2010 ilmoittaen keskustelleensa valokuvaamiskiellon perusteista asian puheenjohtajan kanssa. Puheenjohtajan perustelut olivat seuraavat:

”Kielto perustuu lain oikeudenkäynnin julkisuudesta 21 §:ään. Säännöksestä ilmenee, että valokuvaamiseen ym. tallentamiseen ei voida myöntää lupaa, jos esimerkiksi siitä aiheutuu merkittä-

vää haittaa asianosaisen tai muun kuultavan yksityisyyden suojalle tai hänen turvallisuudelleen. Laki koskee paitsi istuntoa myös sitä edeltävää tilannetta. Huonetiloja lainkohdassa ei ole eritelty. Käsillä olevassa tapauksessa velvoite yksityisyyden suojaamiseen menettäisi merkityksensä, jos kuvaaminen sallittaisiin tiloissa, joissa asianosaiset valmistautuvat oikeudenkäyntiin.”

Rikostoimittaja B vastasi tiedottajalle samana päivänä. B totesi tiedotusvälineiden suorittaman kuvaamisen kuuluvan perustuslaissa taatun sananvapauden piiriin, jonka rajoitusten on perustuttava lakiin. B katsoi asiassa olevan kyse perustuslaissa kielletystä ennakkosensuurista ja piti asiaa median kannalta periaatteellisesti merkittävänä. Hän viittasi oikeusasiamiehen vuonna 2005 antamaan ratkaisuun.

Korkeimman oikeuden tiedottaja vastasi B:lle kiittäen viestistä. Viestin mukaan ”Ehkä voitte testata asiaa kantelemalla jommallekummalle laillisuusvalvojista.”

Kanteluun on oheistettu tuloste korkeimman oikeuden 7.9.2010 istunnossa jakamasta tiedotteesta. Sen sisältö on lähes identtinen edellä mainitussa 3.9.2010 vastauksessa ilmoitettuun nähden.

Istunnossa 7.9. MTV3:n uutiskuvaajaa kiellettiin kuvaamasta korkeimman oikeuden kolmannessa kerroksessa, jonka salissa juttua käsiteltiin. Korkeimman oikeuden portaikossa kuvatulla videolla kamera menee portaita ylöspäin ja vahtimestari sanoo ovella: ”Tästä ei saa kuvata enää. Tänne ei saa kuvata.”

2.2

Selvitysten sisältöä

Oikeusneuvos A kertoi selvityksessään, että korkein oikeus lähetti asiassa vakiintuneen käytännön mukaan suullista käsittelyä koskevan ennakoilmoituksen listallaan oleville tiedotusvälineille. A:n mukaan asian laatu huomioon ottaen oli odotettavissa, että osa tiedotusvälineistä pyrki omia tarkoituksiinsa ja toimintatapojaan noudattaen karnevalisoimaan oikeudenkäynnin, kuten sitten osittain tapahtuikin.

A kertoi olleensa jaoston puheenjohtajana vastuussa siitä, että asialliset puitteet arkaluontoisen asian käsittelylle säilyisivät. A määräsi tiedotteeseen lisättäväksi virkkeet ”Puheenjohtajan määräyksestä valokuvaaminen oikeussalissa ja odotushuoneessa on kielletty. Kysymys käsittelyn julkisuudesta muilta osin ratkaistaan istunnossa.” Pääasiallisena tavoitteina oli asianomistajan integriteetin ja vastaajan syyttömyysoletaman suojaaminen.

Ennen istuntoa A oli antanut ohjeen vahtimestarille estää kuvaaminen paitsi oikeussalissa myös odotushuoneessa. Pääosin kuvauskieltoa noudatettiin. Vahtimestari joutui kuitenkin pari kertaa puuttumaan asiaan ja muun muassa torjumaan televisioryhmän sisääntulon. Tapahtumat eivät A:n mukaan vahvista sitä väitettä, että tiedotusvälineet olisivat itse pidättäytyneet kuvaamisesta tai kuvien julkaisemisesta. A kertoi itse nähneensä istuntoon saapuessaan kaksi uutisvalokuvaajaa korkeimman oikeuden sisäänkäynnin edustalla.

Istunnossa päätettiin oikeudenkäynnin julkisuudesta siten, että käsittely on julkinen asianomistajan kuulemista lukuun ottamatta. Päätöksen yhteydessä A toisti kuvauskieltoa koskevan määräyksen. Istuntoa seuraamassa oli toistakymmentä henkilöä, joista suurin osa oli toimittajia.

Oikeusneuvos A totesi oikeudenkäynnin julkisuuden olevan perustuslaissa ja oikeusvaltioissa yleisesti hyväksytty. Valokuvaamisen osalta sen sijaan on erilaisia käytäntöjä. Monissa sellaisissa mais-

sa, joissa oikeudellinen kulttuuri on Suomea kehittyneempi, on valokuvaaminen oikeudenkäynnissä kokonaan kielletty, ja rangaistukseen voidaan tuomita jo se, joka yrittää kuvata tuomioistuimeen menossa olevaa asianosaista tai todistajaa.

Suomessa omaksutun linjan mukaan oikeudenkäynnin tallentaminen edellyttää puheenjohtajan lupaa (laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa 21 §). Puheenjohtajalle on annettu harkintavaltaa luvan myöntämisen ja mahdollisesti asetettavien ehtojen osalta. Myös tallentaminen ennen asian käsittelyn alkamista edellyttää lupaa. Sen myöntämisen esteenä on muun muassa se, että tallentamisesta aiheutuu merkittävää haittaa asianosaisen tai muun kuultavan yksityisyyden suojalle tai turvallisuudelle.

Kantelussa on kyse kuvaamiskiellon ulottamisesta korkeimman oikeuden odotustiloihin. Julkisuussäännöksissä ei sinänsä oteta kantaa tilakysymykseen. Tältä osin päätös on perustunut suojan tarpeen arviointiin ja kiellon tehokkuuden varmistamiseen. Asianomistaja oli kutsuttu oikeuteen henkilökohtaisesti kuultavaksi. Pelkästään istuntosalia koskeva kuvauskielto ei olisi täyttänyt tarkoitustaan, jos häntä olisi voinut vapaasti kuvata odotussalissa.

Oikeusneuvos A katsoi, että odotustilat ovat tuomioistuimen aputiloja, joihin puheenjohtajan järjestyksenpitoa koskevan toimivallan on katsottava jo käytännön syistä ulottuvan. Muutoin jouduttaisiin sellaiseen merkilliseen tilanteeseen, että tuomioistuin joutuisi omassa talossaan piilottelemaan asianosaisia ja todistajia, jotta näiden oikeuksia ei loukattaisi. Tämä ei ole tuomioistuimen arvon mukaista.

Asiaa arvioitaessa on A:n mukaan aihetta kiinnittää huomiota siihen, että oikeudenkäynnin julkisuutta koskevat säännökset eivät kirjoitustavastaan huolimatta anna tuomioistuimelle ja – tallentamisen ollessa kysymyksessä – puheenjohtajalle vapaata valtaa määrätä asioista. Jos laissa määrätyt perusteet ovat käsillä, on julkisuutta tarpeellisissa määrin rajoitettava. Rajoitus ei saa olla laajempi kuin mitä lain tarkoituksen toteuttaminen edellyttää, mutta ei myöskään niin suppea, ettei tarkoitusta saavuteta.

Selvityksen mukaan oikeus valokuvan ottamiseen vireillä olevan oikeudenkäynnin asianomistajasta tuomioistuimen tiloissa ei ole sellainen superperusoikeus, jonka varjolla muut perusoikeudet olisi mahdollista syrjäyttää. Valokuvaamisoikeus on sovittava yhteen oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevien menettelysääntöjen kanssa, eikä tässä punninnassa voida sivuuttaa jokaiselle kuuluvaa yksityiselämän suojaa.

Oikeusneuvos A viittasi Aamulehdessä 7.3.2004 julkaistuun kirjoitukseen ”Käräjärauhaa tarvitaan”, jossa käsitellyt pääasiassa oikeudenkäyntien televisiointia koskevat näkökohdat soveltuvat monilta osin myös valokuvaamiseen. Julkisuus on tarkoitettu varmistamaan oikeudenkäynnin asianmukaisuus, ei sen sijaan häiritsemään prosessia tai vääristämään sen lopputulosta. Tarkoituksena ei myöskään voi olla altistaa oikeutta hakevia heidän yksityisyytensä ja maineensa loukkaamiselle.

Oikeusneuvos A otti selvityksessään esille kysymyksen oikeusasiamiehen toimivallasta asiassa. Kantelu koskee lain tulkintaa ja soveltamista vireillä olevassa oikeudenkäynnissä. Vaikka kantelu ei kohdistu itse pääasiaan, vaan oikeuden istunnon järjestykseen, tulee siinä esille tärkeä toimivaltakysymys, johon liittyy perusoikeuksien punnintaa ja yhteensovittamista. A katsoi, että linjanveto ja tulkinta myös tällaisissa lainsoveltamisasioissa kuuluvat korkeimmalle oikeudelle.

Korkeimman oikeuden presidentti C lausui kuvauskiellon arvioinnin oikeudellisista lähtökohdista. Korkeimman oikeuden toimitilat eivät ole yleensä yleisölle avoimia yleisöpalvelutiloja lukuun ottamatta

ta. Korkeimmassa oikeudessa ei toimiteta säännöllisesti pääkäsittelyitä, vaan suullisia käsittelyjä lainkäyttöasioissa on melko harvoin. Näin ollen korkeimmassa oikeudessa ei ole tarvetta järjestää asianosaisille tai yleisölle pääsyä oikeudenkäyntitilaisuuksiin muutoin kuin erikseen yksittäistapauksissa.

Korkein oikeus ei ole esimerkiksi kärjäoikeuteen verrattavissa oleva oikeustalo, johon yleisöllä tulisi olla päivittäin avoin pääsy. Kysymys on pääosin yleisöltä suljetusta virastotalosta, jossa yleisön pääsy oikeussaliin järjestetään erikseen silloin, kun oikeussalissa toimitetaan suullinen käsittely. Näin ollen myöskään kuvaamista koskevat oikeudelliset perusteet eivät ole samat kuin esimerkiksi arvioitaessa kuvaamista liikenneasemilla tai muilla julkisilla paikoilla, joihin yleisöllä on vapaa pääsy.

Tässä tapauksessa kyse oli sellaisista viraston tiloista, jotka eivät ole normaalisti yleisölle avoimia. Asianosaisille ja yleisölle avattiin pääsy tiloihin kulun järjestämiseksi oikeussaliin suullista käsittelyä varten. Kuvauskiellolla ei rajoitettu kuvaamista sellaisessa julkisessa paikassa, jossa liikkuminen ja kuvaaminen yleensä on vapaata. Kuvauskielto koski niin sanotun julkisrauhan piiriin kuuluvaa yleisöltä suljettua tilaa. Tällaisessa tilassa korkeimmalla oikeudella on tilan haltijana lähtökohtaisesti laillinen oikeus rajoittaa sekä ulkopuolisten kulkua että kuvaamista.

Oikeudenkäynnin julkisuutta koskevat kysymykset ovat osa lainkäyttöä ja kuuluvat tuomioistuimessa lainkäyttövallan perusteella ratkaistaviksi. Oikeudenkäynnin julkisuus on asianosaiselle turvattu perus- ja ihmisoikeus, jonka tarkoituksena on mahdollistaa oikeudenkäynnin asianmukaisuuden valvonta. Korkeimman oikeuden presidentti piti kyseenalaisena, mikäli oikeudenkäynnin julkisuudesta pyritään johtamaan oikeutusperusteita toimille, jotka eivät palvele oikeudenkäyntiin liittyvän viranomaistoiminnan kontrollia, vaan vaikuttavat asianosaisten asemaa heikentäen.

Yleisölle on tullut järjestää pääsy oikeussaliin nimenomaan suullista käsittelyä varten. Kuvaamisen rajoittamista itse oikeudenkäynnissä koskeville oikeudellisille perusteille on annettava merkitystä myös arvioitaessa tuomioistuimen oikeutta tai velvollisuutta sallia tai rajoittaa toimitiloissaan kuvaamista myös varsinaisen oikeussalin ja oikeudenkäyntitilaisuuden ulkopuolella.

Valtion viranomaisten positiiviset velvollisuudet huolehtia oikeudenkäynnin osalliselle muun muassa Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) 8 artiklan perusteella kuuluvasta suojasta eivät voi fyysisesti rajoittua vain itse oikeussaliin, vaan suojan toteutuminen voi edellyttää toimenpiteitä myös muissa tuomioistuimen määräysvallassa olevissa tiloissa. Esimerkiksi kuvaamisen rajoittaminen oikeussalissa menettää merkityksensä yksityisyyden suojan kannalta, jollei asianosainen voi välttyä kuvaamiselta oikeussaliin saapuessaan tai sieltä poistuessaan taikka asian käsittelyä odottaessaan.

Tuomioistuin ei luonnollisesti puutu henkilön itsemääräämisoikeuteen oikeudenkäynnin ulkopuolella. Sitä vastoin tuomioistuimella on oikeus ja velvollisuus järjestää oikeudenkäynti niin, että asianosainen voi tosiasiallisesti säilyttää oikeutensa hänen ollessaan velvoitettuna saapumaan henkilökohtaisesti tuomioistuimeen.

Tässä tapauksessa jaoston puheenjohtaja on, muun muassa vallitsevat fyysiset ja toiminnalliset olosuhteet huomioon ottaen, katsonut asianosaisten kannalta välttämättömäksi kieltää suullisen käsittelyn yhteydessä kuvaamisen myös oikeussalin aulatilassa.

Lopuksi presidentti C totesi, että sähköisen median tarpeeseen ja pyyntöihin saada käyttöönsä kuvamateriaalia korkeimman oikeuden tiloista on sinänsä suhtauduttu myönteisesti. Presidentti C ei nähnyt estettä sille, että vastaisuudessa tuomioistuimen velvollisuuksien ja tiedotusvälineiden tarpei-

den oman tehtävänsä täyttämiseksi pyritään etukäteen neuvotellen löytämään vaihtoehtoisia ratkaisuja.

Vastineessaan Oikeustoimittajat ry katsoi, että sekä oikeusneuvos A että presidentti C painottavat kirjoituksissaan perusoikeuksia. Tästä huolimatta kumpikaan ei mainitse kertaakaan perusoikeutta nimeltä sananvapaus. Sananvapauden perusoikeusluonteesta seuraa, että valokuvaamista voidaan rajoittaa vain lailla. Sananvapautta rajoittavan lain on oltava tarkkarajainen, eikä sitä voida soveltaa laajentavasti.

Lain mukaan kuvaaminen on sallittua kaikissa paikoissa, jonne yleisöllä on vapaa pääsy. Vaikka korkeimman oikeuden aulatilalla ei normaalisti ole yleisölle avoin tila, ei laki edellytä, että tilan olisi oltava aina avoin yleisölle. Riittävää on, että juuri tässä tilanteessa yleisöllä on ollut tiloihin vapaa pääsy.

Tuomioistuimella on lakiin perustuva velvollisuus järjestää yleisön pääsy istuntosaleihin. Vaikka tila normaalisti voi olla suljettu, oikeudenkäynnin yhteydessä se on laissa tarkoitettu julkinen tila, jonne kenellä tahansa on vapaa pääsy. Oikeustoimittajat ry:n mukaan kyse ei ole voinut olla julkisrauhan rikkomisesta (rikoslain 24 luvun 3 §).

Salakuvaamista koskevan säännöksen (rikoslain 24 luvun 6 §) tunnusmerkistön täytyminen julkisrauhan suojaamassa paikassa ei liioin täyty pelkästään kuvaamisella, vaan lisäedellytyksenä on, että kuvaaminen on tapahtunut henkilön yksityisyyttä loukaten. Siten aulatiloissa olisi voitu tehdä esimerkiksi niin sanottu stand up, eli toimittaja olisi itse kameran edessä selostanut tilannetta.

Oikeustoimittajat ry katsoi, että suullisen käsittelyn taltiointia koskeva lainkohta (laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa 21 §) ei lainkaan sovellu tapaukseen. Kyseisen lainkohdan perusteella voidaan rajoittaa kuvaamista ja muuta tallentamista vain oikeudenkäynnissä. Siitä ei voi johtaa tuomioistuimelle oikeuksia rajoittaa kuvaamista salin ulkopuolella.

Yksityisyyden suoja koskevista perus- ja ihmisoikeussäännöksistä korkein oikeus johtaa vastineen mukaan viranomaisille varsin pitkälle meneviä oikeuksia puuttua muihin perusoikeuksiin, jopa suoraan lain kirjaimen vastaisesti.

Siltä osin kuin oikeusneuvos A selvityksessään kertoi halunneensa suojata erityisesti asianomistajan yksityisyyttä, mutta myös vastaajan mainetta sekä syyttömyysolettamaa, Oikeustoimittajat ry korosti, että on tehtävä ero julkisuuden ja julkaisemisen välillä. Sekä vastaajan että asianomistajan nimet olivat julkisia, mutta tiedotusvälineet eivät julkaisseet kumpaakaan. Tiedotusvälineet tekevät julkaisemispäätökset itsenäisesti Journalistin ohjeiden sekä Julkisen sanan neuvoston antamien suuntaviivojen perusteella.

Syyttömyysolettamasta huolimatta lääkärin nimen julkaisemiselle olisi voinut hyvinkin olla perusteita. Lääkäri oli oikeudenkäynnin aikana myöntänyt käyttäneensä rintojen tutkimiseen menetelmiä, joita voidaan varovaisestikin arvioiden luonnehtia epätavallisiksi. Joku potilas saattaisi tästä syystä mieluummin valita rintojensa tutkimiseen toisen lääkärin – aivan riippumatta siitä, täyttääkö lääkärin menettely tuomareiden mielestä jonkin rikoksen tunnusmerkistön vai ei.

A:n tv-ryhmän kuvaamisyritystä koskevan lausunnon takivastineessa todettiin, että MTV3:n kuvaajalla oli uutistyönsä ohella nimenomaan tehtävänä hankkia näyttö siitä, että hänen työnsä todellisuudessa estettiin. Kuten kantelusta käy ilmi, laajennettu kuvauskielto oli tiedossa etukäteen. Kuvaaja piti kameran käynnissä kävellessään portaita ylös käsittelykerrokseen, jotta kuvauskielto saataisiin todennettua. Vahtimestarin antaman käskyn jälkeen kuvaaja lopetti kuvaamisen.

Oikeustoimittajat ry kiinnitti huomiota oikeusneuvos A:n selvityksessä puhuttuun oikeudenkäynnin karnevalisointiin – mikä kaikesta päätellen toteutuu jo sillä, että asia kiinnostaa suurta yleisöä ja mediaa. Viittauksilla Suomea kehittyneempiin oikeudellisiin kulttuureihin ei voida tukea Suomen lain vastaisia päätöksiä.

20.12.2010 päivätyssä lisäselvityksessään **oikeusneuvos A** katsoi, että oikeudenkäynnin julkisuudella suojellaan asianosaisia salaiselta lainkäytöltä. Ulkopuolisten kuten tiedotusvälineiden edustajien mahdollisuus seurata oikeudenkäyntiä luo menettelyyn läpinäkyvyyttä ja varmistaa osaltaan sen asianmukaisuutta sekä lisää luottamusta tuomioistuimiin.

Valokuvaaminen on sananvapauden käytön tärkeä osa-alue. Oikeudenkäyntiympäristössä valokuvaaminen saattaa kuitenkin joutua sovittamattomaan ristiriitaan oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevan perusoikeuden kanssa. Riippumatta siitä, tapahtuuko kuvaaminen oikeussalissa vai tuomioistuimen odotustiloissa, voi kuvaaminen estää asianosaista valmistautumasta oikeudenkäyntiin ja ajamasta tehokkaasti asiaansa. Se voi myös häiritä tuomioistuimen työtä. Kysymys ei siten ole yksinomaan siitä, että valokuvaaminen saattaa loukata asianosaisten yksityisyyttä; se voi olla uhkana heidän prosessuaalisten perusoikeuksiensa toteutumiselle. Voimakas ja yksipuolinen mediajulkisuus voi leimata vastaajan syylliseksi jo ennen kuin tutkinta on päässyt alkuun.

Mainituista syistä lainsäätäjän suhtautuminen valokuvaamiseen oikeudenkäynnissä on monissa maissa, kuten Ruotsissa, kielteinen. Suomessa kuvaaminen on luvanvaraista. Sääntelyn perusteella voidaan tehdä se johtopäätös, että asianosaisten yksityisyyden suoja sekä oikeudenmukaisen ja häiriöttömän oikeudenkäynnin turvaaminen on asetettu etusijalle valokuvaamisoikeuteen nähden. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin näkökulmasta tärkeä julkisuus ei edellytä valokuvausta, vaan toteutuu sillä, että yleisöllä on oikeus seurata oikeudenkäyntejä.

Oikeusneuvos A katsoi oikeudenkäynneistä muodostuneen tiedotusvälineille tärkeän aihekokonaisuuden. Hän piti käsillä olevaa asiaa hyvänä esimerkkinä siitä, mihin kehitys on menossa. Oikeudenkäynnissä oli syytteen mukaan kysymys 20-vuotiaaseen nuoreen naiseen kohdistuneesta seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Jutun laatu ei näyttänyt olevan esteenä kameramiesten lähettämislle matkaan.

A totesi, että tuomioistuimen tehtävänä on varmistaa asianmukaiset edellytykset oikeudenkäynnille ja torjua häiriötekijät. Sananvapaus, etenkin kuvaaminen, on väistytävä oikeus silloin, kun oikeudenmukainen oikeudenkäynti ja asianosaisten tärkeät oikeudet ovat toisessa vaakakupissa.

Korkeimman oikeuden **presidentti C** katsoi 7.1.2011 päivätyssä lisälausunnossaan, että kuvaamista koskevat oikeudelliset lähtökohdat eivät ole niin yksioikoisia kuin Oikeustoimittajat ry väittää.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen vakiintuneen tulkinnan mukaan henkilön oikeus omaan kuvaan kuuluu 8 artiklan mukaiseen suojaan. Henkilön kuvan taltiointi ja julkaiseminen ovat siten merkityksellisiä myös yksityiselämän suojan kannalta. Oikeudenkäynnin yhteydessä kuvaamista ja taltioimista koskevat kysymykset ovat lisäksi merkityksellisiä prosessuaalisten perus- ja ihmisoikeuksien sekä syyttömyysolettaman turvaamisen kannalta.

Perusoikeuksien ulottuvuudet ja keskinäiset suhteet eivät rajaudu selväpiirteisesti kulloisenkin fyysisen ympäristön mukaan. Julkisillakin paikoilla perusoikeuksien harjoittamiseen vaikuttavat toisten oikeudet ja vapaudet. Henkilökohtaiseen vapauteen ja siihen sisältyvään itsemääräämisoikeuteen

kuuluu lähtökohtaisesti sekin, että myös julkisilla paikoilla voi liikkua ja oleskella joutumatta perusteet-
tomasti vastentahtoisen seurannan ja taltioinnin kohteeksi.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan mukainen yksityiselämän suoja voi aktualisoitua myös
koti- tai yksityispiirin ulkopuolella. EIT:n oikeuskäytännössä on lähdetty siitä, että yksityiselämän suo-
jan alaa ei kosketa pelkästään sellainen kavalaitteen avulla tapahtuva julkisessa paikassa liikkuvien
ihmisten tarkkailu, johon ei liity taltiointia. Myös julkiselta paikalta peräisin olevan kuvadatan taltiointi
voi merkitä tähän suojaan puuttumista (esimerkiksi Uzun 2.9.2010, kohta 44 ja Köpke 5.10.2010).

Presidentti C totesi, että valtion viranomaisilla on myös positiivisia velvollisuuksia yksityisten välisissä
suhteissa. Henkilöiden kuvaaminen yleisellä paikalla ei ole vain sananvapauskysymys. Julkisellakin
paikalla ihmisillä on tiettyjä oikeutettuja odotuksia sen suhteen, miten heidän henkilökohtaista vapa-
uspiiriään kunnioitetaan. Pelkästään paikan luonne ei sinänsä sulje pois muiden perusoikeuksien
relevanssia. Merkitystä on sillä, mitä tai ketä kuvataan, miten, missä yhteydessä, missä tarkoitukses-
sa tai mihin käyttöön.

Oikeudenkäyntien ja erityisesti rikosoikeudenkäyntien yhteydessä eri perusoikeuksia on sovitettava
yhteen. Sananvapaudella on selvä ja kiistattoman tärkeä merkitys myös lainkäyttöä koskevissa ky-
symyksissä yksittäisiä oikeudenkäyntejä koskeva raportointi ja keskustelu mukaan lukien. C viittasi
Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) Egeland ja Hanseid -tuomioon (16.4.2009), jonka taustal-
la oli Norjassa säädetty lakisääteinen kieltä kuvausta syytettyä tai tuomittua ilman tämän suostumusta
hänen ollessaan tulossa oikeuden istuntoon tai poistumassa sieltä.

Presidentti C piti kantelijan näkemystä yksioikoisena myös siltä osin kuin kantelija lähtee siitä, että
sananvapauden rajoitus voi perustua vain tarkkarajaiseen eduskuntalakiin. Perusoikeuksien hyväk-
syttäviä rajoitusperusteita ovat toiset perusoikeudet. Kahden tai useamman perusoikeuden kollisioi-
lanteet ratkaistaan pääsäännön mukaan punninnalla.

Käytännössä esiintyy usein sellaisia vastakkain olevien perusoikeuksien sisällöllistä tulkintaa ja yh-
teensovittamista koskevia tilanteita, joita ei ole eduskuntalain normeihin täsmällisesti ratkaistu, eikä
realistisesti voi odottaakaan ratkaistavan. Monesti punninnan on oltava sidoksissa asiayhteyteen ja
konkreettisiin olosuhteisiin. Tällöinkin oikeuksien sisältöä ja suhdetta koskeva punninta, joka merkit-
see yhden perusoikeuden rajoittamista jonkin tai joidenkin muiden perusoikeuksien turvaamiseksi,
toki perustuu lakiin, eli itse perustuslain asianomaisiin säännöksiin, tai vastaavasti sellaisenaan laki-
na voimassa oleviin ihmisoikeussopimuksen normeihin.

Presidentti C totesi, että oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 21 §
koskee ”suullisen käsittelyn” taltiointia. Kuten lain 3 §:n 1 momentin 2 kohdasta ilmenee, suullisella
käsittelyllä tarkoitetaan ”oikeudenkäyntitilaisuutta, jossa asianosaisella on oikeus olla läsnä tai jossa
jotakuta kuullaan henkilökohtaisesti”.

Säännöksen soveltamisalaa ei ole sanamuotonsakaan puolesta rajattu fyysisellä perusteella koske-
maan ainoastaan istuntosalia. Pykälä koskee oikeudenkäyntitilaisuutta eli tiettyä vaihetta oikeuden-
käynnin kulussa. Säännöksen tarkoittama suullinen käsittely kattaa muun muassa katselmukset, eli
sen piiriin kuuluu sellaisiakin tapauksia, joissa oikeudenkäyntitilaisuus pidetään kokonaan tuomiois-
tuimen tilojen ulkopuolella.

C:n mukaan puheenjohtajan toimivallan ulottuvuutta ei voida tulkinnallisesti määritellä tai arvioida yk-
sin fyysisillä perusteilla, vaan ottaen huomioon toimivallan tarkoitus. Vastaavasti puheenjohtajan vel-
vollisuus järjestyksen noudattamisen valvomiseen ei rajoitu fyysisesti vain itse istuntosaliin, vaan toi-

menpiteitä voidaan ulottaa sekä fyysisesti että ajallisesti varsinaisen istuntosalin ja siellä tapahtuvan menettelyn ulkopuolelle.

Tässä asiassa kaikki läsnäolijat ovat olleet paikalla yhdestä ja samasta syystä eli kyseisen oikeudenkäynnin suullisen käsittelyn takia. Suullinen käsittely on ollut pääosin julkinen. Syytteessä olevan lääkärin potilas oli rikosasiassa asianomistajana oikeussuojaa saadakseen. Sekä lääkäri että potilas olivat molemmat suullisessa käsittelyssä henkilökohtaisesti kuultavina.

Suullisessa käsittelyssä asianomistaja pyysi, että käsittely pidettäisiin kokonaan yleisön läsnä olematta, koska asiassa käsiteltiin arkaluonteisia terveyteen liittyviä asioita. Vastaajalla ei ollut tältä osin vaatimuksia. Virallinen syyttäjä piti asianomistajan vaatimusta perusteltuna.

Äänestyksen jälkeen korkein oikeus piti pyyntöä oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 15 §:n 2 kohdan nojalla perusteltuna siltä osin kuin kysymys oli asianomistajan kuulemisesta. Muilta osin pyyntö hylättiin.

Oikeutta käydään julkisesti mutta ei julkisuutta varten. On kyseenlaista ja ongelmallista, jos asianosaisen turvaksi tarkoitettua oikeudenkäynnin julkisuudesta sellaisenaan johdetaan oikeusvaikutuksia, jotka kääntyvät asianosaista itseään vastaan. Oikeudenkäynnin julkisuuden tarkoitus on edistää ja varmistaa oikeusturvan toteutumista eikä nostaa kynnystä oikeuden hakemiseen sen vuoksi, että ihminen asemastaan riippumatta samalla joutuisi häneen henkilönä kohdistettavan julkisuuden kohteeksi. Esillä oleva tapaus on esimerkki tästä problematiikasta.

Tässäkin tapauksessa median edustajilla on ollut oikeus raportoida suullisesta käsittelystä. Käsittelyn julkisuus ei sinänsä kuitenkaan riitä perustelemaan sellaista kantaa, jonka mukaan istuntosalin ulkopuolisissa tuomioistuimen tiloissa ei voitaisi puheenjohtajan päätöksin asettaa mitään rajoitteita oikeudenkäyntiin osallisten henkilöiden kuvaamiselle.

Presidentti C katsoi, että oikeudellisten lähtökohtien kannalta esillä olevan problematiikan keskiössä on asiassa osallisena olevien henkilöiden kuvaaminen. Sellaiseen kuvaamiseen, jota ei kohdisteta näihin, vaan ainoastaan juttua tuomioistuimen tiloissa selostavaan toimittajaan tuomioistuimen ”kulisseissa”, ei liity niitä näkökohtia, joiden vuoksi kuvaamista on tässä tapauksessa päädytty rajoittamaan.

Lisäselvitykseen ja -lausuntoon 3.2.2011 antamassaan **toisessa vastineessaan** Oikeustoimittajatry katsoi, että presidentti C:n ja oikeusneuvos A:n selvityksistä ilmenee huolestuttavaa sananvapauden merkityksen vähättelyä. Edes EIT:n toistuvat langettavat päätökset sananvapauden loukkaamisista eivät ole saaneet korkeinta oikeutta muuttamaan ajattelutapaansa. Kuvaavaa KKO:n ajatusmallista on oikeusneuvos A:n toteamus: ”Sananvapaus, etenkin kuvaaminen, on väistytävä oikeus silloin, kun oikeudenmukainen oikeudenkäynti ja asianosaisten tärkeät oikeudet ovat toisessa vaakakupissa.” Kantelija kysyy, millä perusteella A näin päättelee?

Vastineen mukaan, kun korkein oikeus viittaa EIT:n ratkaisuihin, se näyttää poimivan niistä omaa ajatteluaan tukevat kohdat ja jättää kaiken muun huomiotta. Esimerkiksi kuvan julkaisemiseen liittyvät EIT:n ratkaisut ovat huomattavasti monisävyisempiä kuin mitä korkein oikeus antaa ymmärtää.

Kuvan – kuten myös minkä tahansa tiedon – julkaisemisen arvioinnissa EIT on korostanut sitä, onko käsiteltävänä olevalla asialla yleistä merkitystä. EIT on todennut useita sananvapausloukkauksia tapauksissa, joissa mediaa on rikosuutisoinnin yhteydessä kielletty julkaisemasta vastaajan kuvaa (esim. Verlagsgruppe News GmbH v. Itävalta nro 2, 14.12.2006; Österreichischer Rundfunk v. Itävalta).

ta, 7.12.2006; Wirtschafts-Trend Zeitschriften-Verlagsgesellschaft m.b.H. nro 3, 13.12.2005; News Verlags GmbH & Co KG v. Itävalta, 11.1.2000). EIT on ottanut kantaa kuvan julkaisemiseen rikosuutisissa myös Suomea koskevilla sananvapausratkaisuissa, esim. Eerikäinen (10.2.2009) ja Jokitai-pale ym. (6.4.2010).

Vastineen mukaan on tehtävä selkeä ero valokuvan ottamisen ja sen julkaisemisen välillä. Tässä tapauksessa vastaajasta otettiin kuvia korkeimman oikeuden ulkopuolella, mutta kuvia julkaistessaan tiedotusvälineet käsittelivät vastaajan kasvot tunnistamattomaksi. Edes tuomion julkistamisen jälkeen yksikään tiedotusväline ei julkaissut minkäänlaisia vastaajan tunnistamiseen johtavia tietoja, esimerkiksi vastaajan nimeä. Korkeimman oikeuden selvityksistä ilmenee selvää ennakkosensuurihenkeä: kielletään jo kuvan ottaminen, koska korkein oikeus ei usko median itsesääntelyyn tai jälkikäteiseen kontrolliin.

Oikeustoimittajat ry:n vastineen mukaan presidentti C:n lakia ja sen tarkoitusta laajentava näkemys siitä, että puheenjohtajalla olisi "toimivallan tarkoituksen" kautta laajempi oikeus kuin mitä laissa säädetään sananvapauden rajoittamisesta, on virheellinen ja huolestuttava. Selvityksissä kantavana periaatteena näyttää muutenkin olevan ajatus, jonka mukaan tarkoitus pyhittää keinot. Laajentaessaan lain tulkintaa korkein oikeus käytännössä ottaa itselleen sille kuulumatonta lainsäädäntövaltaa.

Oikeudenkäynnin kuvaamista ja muuta taltiointia koskevat säännökset ovat tuoreita, sillä laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa tuli voimaan 1.10.2007. Uudessa laissa täsmennettiin suullisen käsittelyn kuvaamista koskevia säännöksiä, eikä uusi säännös anna puheenjohtajalle vapaita käsiä päättää edes istunnon kuvaamisesta. Lain tarkoitus on, että parin minuutin kuvausessio ennen oikeudenkäyntiä olisi yleensä sallittu, ellei siitä aiheudu merkittävää haittaa asianosaisten tai muiden yksityisyyden suojalle.

Oikeustoimittajat ry:n mukaan ilman sananvapautta esimerkiksi yhdenvertaisuus lain edessä ja oikeudenmukainen oikeudenkäynti ovat mahdottomuuksia. Tämän takia sananvapautta voidaan rajoittaa täsmällisesti ja vain lailla, ei oikeuslaitoksen laajentavilla tulkinnoilla.

3 RATKAISU

3.1 Oikeusasiamiehen toimivallasta

Päätöksenteossa oikeudenkäynnin julkisuudesta on kysymys riippumattomalle tuomioistuimelle kuuluvasta lainkäytöstä. Laillisuusvalvojan mahdollisuudet puuttua tuomiovallan käyttöön ovat valtiosääntöisistä syistä lähtökohdiltaan rajoitetummat kuin muussa laillisuusvalvonnassa.

Olen käsitellyt tuomioistuihin kohdistuvaa laillisuusvalvontaa lähemmin puheenvuorossani EOA 2002 s. 19–21 sekä teoksessa Eduskunnan oikeusasiamies 90 vuotta (2010) s. 178–190. Olen todennut niissä muun muassa seuraavan.

Oikeusasiamiehen toimintamahdollisuuksien piiri riippuu siitä, kohdistuuko kantelu tuomioistuimen ratkaisuun vai menettelyyn. Ratkaisun osalta on eroa myös sillä, kohdistuuko kantelu näyttö- vai oikeuskysymyksiin. Näytön arviointiin liittyy niin runsaasti harkintavaltaa, ettei oikeusasiamiehen puuttuminen siihen voi käytännössä tulla kysymykseen. Myös oikeuskysymyksiin liittyy yleensä niin runsaasti harkintavaltaa, ettei oikeusasiamies voi puuttua tuomioistuimen laintulkintaan. Käytännössä puuttu-

minen voi tulla kysymykseen lähinnä siinä tapauksessa, että sääntötyyppistä normia on rikottu tai harkintavalta on muutoin ilmeisen selvästi ylitetty.

Prosessuaalisten normien tulkintatilanteissa oikeusasiamiehen toimintamahdollisuus on kuitenkin laajempi. Tämä johtuu ensinnäkin siitä, että prosessinormien tulkinta ei yleensä vaikuta välittömästi ratkaisun sisältöön, kuten aineellisten normien tulkinta, jolloin prosessinormien tulkintaan ehkä liittyvä arvostelu ei yleensä ole tuomioistuimen riippumattomuuden kannalta samalla tavalla ongelmallista kuin aineellisten normien tulkintakannanottojen arvostelu olisi. Toiseksi, oikeudenmukainen oikeudenkäynti on perus- ja ihmisoikeus, jonka valvontaa perusoikeusuudistuksessa oikeusasiamiehelle nimenomaisesti asetettu perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen valvontatehtävä on korostanut. Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain mukaan oikeusasiamies voi kiinnittää valvottavan, siis myös tuomioistuimen, huomiota perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta edistäviin näkökohtiin.

Näistä syistä oikeusasiamiehen valvonnan piiriin kuuluvat tyypillisesti Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan ja Suomen perustuslain 21 §:n tarkoittamat oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet, kuten oikeus saada asiansa käsiteltyksi asianmukaisesti ja ilman aiheutonta viivytystä, käsittelyn julkisuus, oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta.

Oikeudenkäynnin julkisuutta yleisissä tuomioistuimissa annettua lakia koskevan hallituksen esityksen HE 13/2006 vp s. 79 mukaan tuomioistuimen puheenjohtajan antama valokuvaamisen rajoittamista koskeva määräys on – samoin kuin toimenpiteet tungoksen välttämiseksi – *prosessinjohdollinen ratkaisu*, johon ei voi hakea erikseen muutosta.

Puheenjohtajan suullista käsittelyä edeltävä päätös valokuvaamiskiellosta on merkitty korkeimman oikeuden suullisen käsittelyn pöytäkirjaan. Kyse ei mielestäni ole sellaisesta tuomiovallan käyttöön kuuluvasta ratkaisusta, jonka asianmukaisuutta oikeusasiamies ei voisi tuomioistuimen riippumattomuuden takia arvioida.

Se oikeusneuvos A:n selvityksessään esille tuoma asiantila, että asiaan liittyy perusoikeuksien punnintaa, ei anna aiheutta toisenlaisiin johtopäätöksiin oikeusasiamiehen toimivallasta. Perustuslain 109 §:n 1 momentin mukaan tehtävänsä hoitaessaan oikeusasiamies valvoo perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista. Oikeusasiamies ja oikeuskansleri ovatkin vakiintuneessa laillisuusvalvontakäytännössään käsitelleet tuomioistuinten lainkäyttöasioina ratkaisemia kysymyksiä oikeudenkäynnin julkisuudesta.

3.2

Kuvaamiskielto

3.2.1

Oikeudellisen arvioinnin lähtökohtia

Sananvapautta koskeva sääntely

Perustuslain 12 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on sananvapaus, johon sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä. Tarkempia säännöksiä sananvapauden käyttämisestä annetaan lailla. Lailla voidaan säätää kuvaohjelmia koskevia lasten suojelemiseksi välttämättömiä rajoituksia.

Sananvapaussäännöksen keskeisenä tarkoituksena on taata kansanvaltaisen yhteiskunnan edelly-

tyksenä oleva vapaa mielipiteenmuodostus, avoin julkinen keskustelu, joukkotiedotuksen vapaa kehitys ja moniarvoisuus sekä mahdollisuus vallankäytön julkiseen kritiikkiin. Vaikka sananvapautta ydinajatukseltaan voidaan pitää poliittisena perusoikeutena, sen piiriin on perinteisesti luettu muunkin tyyppiset ilmaisut niiden sisällöstä riippumatta. Valokuvaaminen ja valokuvien julkaiseminen ovat yksi sananvapauden käytön alue.

Sananvapaussäätely kieltää ennakkoesteiden asettamisen viestinnälle, mutta sallii esimerkiksi rikos- ja vahingonkorvauslainsäädäntöön perustuvan sananvapauden käytön jälkikäteisen valvonnan samoin kuin sananvapauden käyttöä koskevien järjestysluonteisten määräysten antamisen lailla. Sananvapauden asema perusoikeutena kuitenkin myös rajoittaa mahdollisuuksia puuttua jälkikäteen sen käyttöön (HE 309/1993 vp, s. 56–57 ja HE 1/1998 vp, s. 79).

Edellä todettuihin rajoituksiin sisältyy vaatimus julkisen vallan toimenpiteiden oikeasuhtaisuudesta sananvapauden käyttöön puuttuttaessa (PeVM 25/1994 vp, s. 5). Julkiselle vallalle perustuslain 22 §:ssä säädetty velvollisuus turvata perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen koskee myös sananvapautta kuten myös yksityiselämän suojaa.

Sananvapautta ei ole sidottu mihinkään tiettyyn viestinnän muotoon, vaan sananvapaus turvataan riippumatta ilmaisemiseen tai julkistamiseen kulloinkin käytettävästä menetelmästä. Sananvapaussäännöksessä tarkoitettujen ennakkoesteiden kiellon piiriin kuuluvat paitsi viestien sisällön ennakkotarkastus myös sananvapauteen sisältyvien oikeuksien luvanvaraistaminen samoin kuin kaikki muut ennakkollista estettä merkitsevät puuttumiset sananvapauteen. Sananvapaussäännöstä säädettyäessä lähtökohta on ollut, että kaikki olennaiset sananvapauden käyttämisestä koskevat säännökset tuleen taa lailla (HE 309/1993 vp, s. 56–57 ja HE 1/1998 vp, s. 79).

Sananvapauden rajoitusten sallittavuutta on arvioitava perusoikeuksien yleisten rajoitusedellytysten valossa. Yleisiä rajoitusedellytyksiä ovat muun muassa seuraavat: 1) rajoitusten tulee perustua lakiin, johon liittyy kielto delegoida perusoikeuksien rajoittamista koskevaa toimivaltaa lakia alemmalle säädöstasolle, 2) rajoitusten on oltava tarkkarajaisia ja riittävän täsmällisesti määritettyjä, eli rajoitusten olennaisen sisällön tulee ilmetä laista, 3) rajoitusperusteiden tulee olla hyväksyttävissä eli rajoittamisen tulee olla painavan yhteiskunnallisen tarpeen vaatima, 4) tavallisella lailla ei voida säätää perusoikeuden ytimeen ulottuvaa rajoitusta, 5) rajoitusten on oltava suhteellisuusvaatimuksen mukaisia eli niiden tulee olla välttämättömiä hyväksyttävän tarkoituksen saavuttamiseksi, 6) perusoikeuksia rajoitettaessa on huolehdittava riittävästä oikeusturvajärjestelystä, 7) rajoitukset eivät saa olla ristiriidassa Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa (ks. PeVM 25/1994 vp, s. 4–5; ks. myös Ilkka Saraviita: Suomalainen perusoikeusjärjestelmä, 2005, s. 192–215).

Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että sananvapauden suojan asteeseen vaikuttaa se, rajoittaako sananvapauden käyttäminen jotain toista perus- ja ihmisoikeutta.

Yksityiselämän suojaa koskeva säätely

Perustuslain 10 §:n 1 momentin mukaan jokaisen yksityiselämä on turvattu.

Käsite ”yksityiselämä” voidaan ymmärtää henkilön yksityistä piiriä koskevaksi yleiskäsitteeksi (HE 309/1993 vp). Se, mitä yksityisyyteen ja yksityiselämän suojaan kuuluu, on tulkinnanvaraista, suhteellista ja riippuvaista muun muassa siitä yhteydestä, missä asiaa arvioidaan. Yksityiselämän suojan laajuutta onkin harkittava suhteessa toisiin tahoihin – kanssaihmiisiin, yhteisöihin ja yhteiskuntaan sekä suhteessa muihin oikeuksiin, kuten esimerkiksi sananvapauteen ja siihen kuuluvaan oikeuteen levittää ja vastaanottaa tietoa.

Rikoslain 24 luvun 6 §:n mukaan joka oikeudettomasti teknisellä laitteella katselee tai kuvaa 1) kotirauhan suojaamassa paikassa taikka käymälässä, pukeutumistilassa tai muussa vastaavassa paikassa oleskelevaa henkilöä taikka 2) yleisöltä suljetussa 3 §:ssä tarkoitettussa rakennuksessa, huoneistossa tai aidatulla piha-alueella oleskelevaa henkilöä tämän yksityisyyttä loukaten, on tuomittava salakatselusta sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi.

Julkisrauhaa koskeva sääntely

Rikoslain 24 luvun 3 §:ssä säädetään julkisrauhan rikkomisesta. Säännöksen mukaan joka oikeudettomasti 1) tunkeutuu taikka menee salaa tai toista harhauttaen liikehuoneistoon, toimistoon, tuotantolaitokseen, kokoustilaan taikka muuhun vastaavaan huoneistoon tai rakennukseen tai sellaisen rakennuksen aidatulle piha-alueella taikka kasarmialueelle tai muulle puolustusvoimien tai rajavartiolaitoksen käytössä olevalle alueelle, jolla liikkuminen on asianomaisen viranomaisen päätöksellä kielletty, taikka 2) kätkeytyy tai jää 1 kohdassa tarkoitettuun paikkaan, on tuomittava julkisrauhan rikkomisesta sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi. Pykälän 2 momentin mukaan julkisrauhan rikkomisena ei kuitenkaan pidetä tekoa, josta on aiheutunut ainoastaan vähäinen haitta.

Aikaisempia laillisuusvalvontaratkaisuja

Laillisuusvalvonnassa on tullut esille joitakin tapauksia, joissa on ollut kysymys viranomaisten reagoinnista valokuvaamiseen. Muun muassa seuraavat oikeusasiamiehen tai apulaisoikeusasiamiesten ratkaisut ovat löydettävissä oikeusasiamiehen internetsivuilta:

- 405/4/03 (kysymys kuvaamisluvasta rautatieasemilla, lentokentällä ja metroasemilla),
- 442/4/04 (poliisin toimivalta tutkia, mitä kameran muistikortille oli tallentunut ja määrätä poistamaan kuva kameran muistista),
- 3447/4/05 (valokuvaaminen terveyskeskuksen yleisissä tiloissa),
- 194/2/07 (poliisitoiminnan julkisuus tiedotusvälineiden edustajien ollessa seuraamassa poliisityötä poliisipartion mukana),
- 2065/4/07 (diplomaattiajoneuvon valokuvaaminen),
- 3789/4/07 (kamerapuhelimien käyttö terveydenhuollon yksiköissä),
- 3674/4/09 (suurlähetystön aidan kuvaamisen kieltäminen).

3.2.2

Kysymyksenasettelu

Asiassa on keskeisesti kyse siitä, onko korkeimman oikeuden ratkaisukokoonpanon puheenjohtajalla ollut toimivaltaa ja laillista perustetta antaa oikeussalin ulkopuolelle ulottuvaa kuvaamiskieltoa. Tiedossani ei ole aikaisempaa tuomioistuimien valokuvauskieltoa koskevaa ratkaisua.

Kantelijayhdistys on pitänyt korkeimman oikeuden menettelyä lakiin perustumattomana ja kiellettyä ennakkosensuurina.

Oikeusneuvos A on perustanut menettelynsä oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 21 §:ään. Asiallisessa suhteessa hän on vedonnut asianomistajan integriteetin ja vastaajan syyttömyysolettaman suojaamiseen. Lisäksi A on viitannut hänen mielestään Suomea kehittyneemmissä oikeuskulttuureissa omaksuttuun valokuvaamista rajoittavampaan sääntelyyn. Hän on pitänyt odotustiloja tuomioistuimen aputiloina, joihin puheenjohtajan järjestyksenpitovalta ulottuu.

Oikeusneuvos A on katsonut, että kuvaaminen tuomioistuimen odotustiloissa voi estää asianosaista valmistautumasta oikeudenkäyntiin ja ajamasta tehokkaasti asiaansa, minkä lisäksi kuvaaminen voi häiritä tuomioistuimen työtä. Kyse on näin myös prosessuaalisten perusoikeuksien turvaamisesta. A katsoo, että asianosaisten yksityisyyden suoja sekä oikeudenmukaisen ja häiriöttömän oikeudenkäynnin turvaaminen on laissa asetettu etusijalle valokuvaamisoikeuteen nähden.

Korkeimman oikeuden presidentti on perustellut menettelyä perus- ja ihmisoikeussäännösten suoralta soveltamisella punnintatilanteessa, jossa laki ei anna kysymykseen täsmällistä vastausta. C on viitannut valtion viranomaisten positiivisiin toimintavelvollisuuksiin ja nähdäkseni katsonut niistä johtuvan oikeusperustan myös tuomioistuimen odotustiloihin ulottuvalle kuvaamiskielolle. C:n näkemyksen mukaan kuvaamiskielto, vaikka ei ole perustunut tarkkarajaiseen eduskuntalakiin, on perusteltavissa suoraan perustuslain tai Euroopan ihmisoikeussopimuksen säännöksillä.

C on myös tuonut esiin korkeimman oikeuden tilojen luonteen pääasiallisesti yleisöltä suljettuna virastona ja katsonut, että korkeimmalla oikeudella on ollut oikeus rajoittaa kuvaamista niin sanotun julkisrauhan haltijana.

3.2.3

Onko tulkinta valokuvaamista koskevan säännöksen mukainen?

Oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 21 § kuuluu kokonaisuudessaan seuraavasti:

Muu kuin tuomioistuin saa julkisessa suullisessa käsittelyssä valokuvata, nauhoittaa ja muulla tavoin tallentaa sekä siirtää teknisin menetelmin kuvaa ja ääntä vain puheenjohtajan luvalla ja hänen antamiensa ohjeiden mukaisesti.

Lupa tallentamiseen ennen asian käsittelyn alkua tai tuomioistuimen ratkaisua julistettaessa voidaan myöntää, jos:

- 1) tallentamisesta ei aiheudu merkittävää haittaa asianosaisten tai muun kuultavan yksityisyyden suojalle eikä se vaaranna hänen turvallisuuttaan; eikä
- 2) luvan epäämiseen ole muuta 1 kohtaan verrattavaa painavaa syytä.

Lupa oikeudenkäynnin tallentamiseen muilta osin voidaan myöntää, jos 2 momentissa säädetyt edellytykset ovat olemassa eikä tallentamisesta myöskään ole haittaa suullisen käsittelyn häiriöttömälle kululle ja oikeudenkäyntiin osalliset antavat siihen suostumuksensa.

YTJulkL:lla vahvistettiin aikaisempi käytäntö, jonka mukaan kuvaamislupa annetaan tavallisesti suullisen käsittelyn alussa, jolloin varsinainen asian käsittely voidaan rauhoittaa taltioinnin aiheuttamalta häiriöltä. Lain tarkoituksena on ollut, että oikeudenkäynnin tallentaminen ennen asian käsittelyn alkua ja tuomioistuimen ratkaisua julistettaessa sallittaisiin lievemmin edellytyksin kuin oikeudenkäynnin tallentaminen muilta osin eli tallettaminen varsinaisen käsittelyn aikana (HE 13/2006 vp s. 62).

Lain sanamuodon ja esitöiden valossa pidän selvänä, että 2 momentin ilmaisulla ”ennen asian käsittelyn alkua” ei ole tarkoitettu ajallisesti muuta kuin välittömästi suullisen käsittelyn alkamista edeltävää hetkeä. Käsitykseni mukaan ilmaisun paikallisella ulottuvuudella on vastaavasti tarkoitettu vain tuomioistuimen istuntosalia tai muuta oikeudenkäynnin käsittelypaikkaa. Esityöt eivät anna tukea sille, että myöskään 3 momentin ilmaisulla ”muilta osin” olisi tarkoitettu muuta kuin suullisen käsittelyn tilannetta.

Lainsäätäjä on YTJulkL 21 §:n säännöksellä antanut nimenomaisen valokuvaamista tuomioistuimissa koskevan oikeusohjeen. Lain valmisteluaineisto osoittaa, että kysymys valokuvaami-

sesta on jakanut hallituksen esityksestä (HE 13/2006 vp laiksi oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa) ja sen taustalla olleesta työryhmämietinnöstä (OMTRM 2005:7 Oikeudenkäynnin julkisuus yleisissä tuomioistuimissa) lausunnon antaneiden tahojen mielipiteet. Eriäviä mielipiteitä on esitetty myös aikaisemmasta oikeudenkäynnin julkisuus -toimikunnan mietinnöstä.

Korkein oikeus on jo oikeudenkäynnin julkisuus -toimikunnan mietinnöstä KM 2002:1 antamassaan lausunnossaan (22.5.2002 nro 1247) kiinnittänyt kriittistä huomiota suullisen käsittelyn tallentointia koskeneisiin sääntelyehdotuksiin. Korkein oikeus on korostanut asianosaisen perusoikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja katsonut, että sananvapauden vaalimista tai tiedotusvälineiden kautta tapahtuvan tuomioistuinten toiminnan seuraamisen ja selostamisen edistämistä ei voida ulottaa niin pitkälle, että oikeudenkäynnin ensisijainen tarkoitus jäisi toissijaiseen asemaan.

14.9.2005 oikeusministeriön työryhmän mietinnöstä 2005:7 antamassaan lausunnossa (täysistunnon muistio 8.9.2005 OH2005/73) korkein oikeus katsoi, että suullisen käsittelyn tallentamiseen olisi pääsääntöisesti suhtauduttava kielteisesti ja sallittava se vain poikkeuksellisesti (kohta 8). Muistiossa pidettiin kyseenalaisena sitä, ”voidaanko katsoa, että asiaan osallisen tulisi vasten tahtoaan alistua itseensä kohdistuvan kuvan ja äänen tallentamiseen oikeussalissa edes ennen käsittelyn alkua tai ratkaisua julistettaessa” (kohta 10). Edelleen perusteltuna pidettiin myös sitä, että kuvaamiselle ja muulle tallentamiselle ennen käsittelyn aloittamista ja ratkaisua julistettaessa olisi edellytettävä paitsi tuomioistuimen lupaa myös asianosaisten suostumusta (kohta 13).

Korkeimman oikeuden edustaja viittasi korkeimman oikeuden viimeksi mainittuun lausuntoon vielä 16.5.2006 eduskunnan lakivaliokunnalle antamassaan kirjallisessa lausumassa hallituksen esityksestä HE 13/2006 vp. Hän toi esille, että korkeimman oikeuden esittämiä näkökohtia ei ollut juurikaan otettu huomioon hallituksen esityksessä. Oikeusneuvos piti periaatteelliselta kannalta arveluttavana sitä, että osallistuminen oikeudenkäyntiin samalla sisältäisi velvollisuuden vastoin tahtoaan alistua itsensä kuvaamiseen edes ennen käsittelyä tai tuomion julistamisen hetkellä.

Korkeimman oikeuden mainituissa kannanotoissa ei ole nähdäkseni ainakaan selvästi otettu kantaa muuhun kuin juuri tuomioistuimen istuntosalissa tapahtuvaan kuvaamiseen. Kuitenkin lausunnoissa on (edellä referoituja) argumentteja, jotka näyttäisivät tulevan varsin lähelle niitä näkökohtia, joilla valokuvaamiskieltoa on perusteltu minulle tässä asiassa annetuissa selvityksissä ja lausunnoissa.

Esittämäni näkemys YTJulkL 21 §:n 1 momentin tulkinnasta vain oikeudenkäyntitilaa koskevana säännöksenä saa tukea myös oikeuskirjallisuudesta. Dosentti Antti Tapanila (ks. Tapanila, Antti: Oikeudenkäynnin julkisuus riita- ja rikosasioissa, Helsinki 2009, s. 143) on todennut säännöksen osalta muun muassa seuraavaa:

”Lupa tallentamiseen koskee... ainoastaan tuomioistuimen käsittelyä eikä sillä ole vaikutusta oikeudenkäynnin ulkopuolella. Istunnon aikana evätty lupa valokuvata ei siten merkitse sitä, etteikö oikeudenkäynnin osallisista voi ottaa valokuvia vaikkapa istuntosalin odotustiloissa, jos siihen muutoin on mahdollisesti kuvaamisen kohteelta tarvittava lupa. Tuomioistuimen taltioinnille antama lupa ei myöskään koske tallenteen käyttämistä ja näin ollen esimerkiksi syytetystä istunnossa otetun valokuvan käyttöä tiedotusvälineissä koskevat erilliset säännökset.”

YTJulkL:n 21 §:ssä käytetty termi ”suullinen käsittely” on kytketty oikeudenkäyntiin liittyvään tilaisuuteen, jossa asianosaisella on oikeus olla läsnä tai jossa kuullaan jotakuta henkilökohtaisesti. Suullisen käsittelyn julkisuutta ja sen rajoittamista koskevia säännöksiä sovelletaan myös katselmuksiin (HE 13/2006 vp s. 27 ja 50). Tämä hallituksen esityksen lausuma ei kuitenkaan tarkoita sitä, että suullisen käsittelyn käsitteen – ja siihen tulkintani mukaan kytketyn valokuvaamissääntelyn – piiriin olisi tarkoitettu kuuluvan esimerkiksi tuomioistuimen odotustilojen tyyppisiä tiloja. Vaikka katselmusta

ei pidetä oikeudenkäyntialissa, on se oikeudenkäyntitilaisuus. Tuomioistuimen odotustilojen tapahtumat eivät kuulu oikeudenkäyntitilaisuuteen.

Se, että tuomioistuimen prosessinjohtolliset toimivaltuudet soveltuvat myös tilanteessa, jossa istunto tai sen osa järjestetään tuomioistuimen säännönmukaisten toimitilojen ulkopuolella, ei nähdäkseen sellaisenaan oikeuta sitä johtopäätöstä, että tuomioistuin tai sen puheenjohtaja voisi antaa kaikkia tuomioistuimen tiloja koskevaa valokuvaamiskieltoa. Myöskään tuomioistuimen yleisesti käytettävissä oleva prosessinjohtovalta ei oikeuta yleisluonteista valokuvaamisen rajoittamista – rajoituksista on säädetty nimenomaisesti YTJulkL:n 21 §:ssä.

Käsitykseni mukaan YTJulkL 21 §:n on tarkoitettu koskevan vain tuomioistuimen istunto- tai katselmuksipaikkaa suullisen käsittelyn aikana, ja taltioinnin ehtoja siellä. Kyse on nyt siitä, onko oikeusneuvos A:n tulkinta säännöksestä ("laki koskee paitsi istuntoa myös sitä edeltävää tilannetta") oikeudellisesti hyväksyttävästi perusteltavissa.

Saamissani selvityksissä ja lausunnoissa valokuvauskieltoa on perusteltu erityisesti yksityiselämän suojan turvaamisella, oikeudenkäynnin häiriöttömyyden ja asianmukaisuuden turvaamisella, tuomioistuimen järjestyksenpitovallalla sekä julkisrauhalla. Otan seuraavassa kantaa näihin perusteisiin.

3.2.4

Valokuvauskiellon perustaminen suoraan perustuslain säännöksiin

Asiassa on viitattu siihen, että viranomaisella eli tuomioistuimella on tarvittaessa velvollisuus ryhtyä aktiivisiin toimenpiteisiin perusoikeussuojan toteuttamiseksi. Olen ymmärtänyt korkeimman oikeuden puolesta esitetyt näkemykset niin, että valokuvauskielto on perustettu suoraan yksityiselämän suoja ja oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin turvaaviin perusoikeussäännöksiin, ja että tätä kautta kiellolle on ollut lakiperusta.

Selvää on, että tuomioistuin voi aina soveltaa niin sanottua perus- ja ihmisoikeusmyönteistä laintulkintaa (PeVM 25/1994 vp s. 4 ja HE 1/1998 vp s. 164). Selvää on myös se, että jos laissa on aukko eli kun asiaa ei ole lainkaan säännelty perustuslakia alemmalla normitasolla, voi tuomioistuin soveltaa perusoikeusnormia välittömästi.

Perusoikeusnormin välitön soveltaminen on mahdollista myös perustuslain ja lain välisissä ilmeisissä ristiriitatilanteissa. Perustuslain 106 §:n mukaan jos tuomioistuimen käsiteltävänä olevassa asiassa lain säännöksen soveltaminen olisi ilmeisessä ristiriidassa perustuslain kanssa, tuomioistuimen on annettava etusija perustuslain säännökselle.

Tässä asiassa kyse ei ole lain säännöksen soveltamatta jättämisestä, vaan pikemmin siitä, että säännöstä on sovellettu laajemmin kuin mihin se suoraan sanamuotonsa puolesta soveltuu. Tällaisen laajentavan tulkinnan rajoja voidaan arvioida perustuslain 2 §:n 3 momentin valossa. Säännöksen mukaan julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin. Kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia. Kuten todettu, korkein oikeus on katsonut lakivaatimuksen täyttyvän perustuslain tai Euroopan ihmisoikeussopimuksen suoralla soveltamisella.

Tämäntyyppisistä viranomaisen "puuttuvaa toimivaltaa" koskevista tilanteista ei ole juurikaan oikeuskäytäntöä eikä selvyttä valtiosääntöoikeudelliselta kannalta. Tilannearvioon vaikuttaa se, onko kyse "täydestä" oikeusaukosta (jolloin toimivaltuuksista ei ole säädetty lainkaan), vai onko kyse olemassa olevasta toimivaltuudesta, jonka sen soveltaja kokee olevan riittämätön.

Käsitykseni mukaan ei voitane pitää ainakaan poissuljettuna, etteikö viranomaisen jossain tilanteissa saattaisi oikeutetusti perustaa toimenpidettä perus- ja ihmisoikeuden välttämättömään turvaamiseen tilanteessa, jossa laista puuttuu kokonaan tai osittain asiaa koskeva nimenomainen toimivaltuus-säännös. Oikeustila ei käsittääkseni ole siltä osin selvä, tulisiko käsillä tällöin olla perustuslain 106 §:ää muistuttava vaatimus perusoikeusloukkauksen ilmeisyydestä.

Laillisuusvalvonnassa on havaintoja siitä, että viranomaisille ei aina ole säädetty riittäviä toimivaltuuksia. Esimerkiksi Suomen perustuslain edellyttämää vanhusten itsemääräämisoikeuteen puuttumiseen oikeuttavaa lainsäädäntöä ei ole olemassa. Käytännön hoitotilanteissa henkilö-kunta joutuu silti turvautumaan toimenpiteisiin, joihin sillä ei ole lainsäädännön antamaa valtuutusta (apulaisoikeusasiamiehen sijaisen päätös 18.2.2010 dnro 213/2/09).

Asiaa voidaan tarkastella myös lainsäädäntö- ja tuomiovallan välisen työnjaon näkökulmasta. Asiasta ei ole säädetty yksityiskohtaisesti valtiosääntöisellä tasolla. Kysymyksenasettelua on käsitelty lähinnä oikeuskirjallisuudessa.

Professori Kaarlo Tuori on todennut muun muassa seuraavaa: ”Demokratia- ja vallanjakoperiaatteet edellyttävät, että perustuslain 22 §:n mukaisen turvaamisvelvollisuuden ensisijaiseksi subjektiksi määritellään lainsäätäjät. Lähtökohtana on, että lainsäätäjän asiana on huolehtia perusoikeuseriaatteiden toteuttamisesta yksityisten välisissä horisontaalisuhteissa ja että tuomioistuimet täyttävät suojaamisvelvollisuuttaan lainsäätäjän määrittelemissä rajoissa. Tämä tarkoittaa, että perusoikeuseriaatteiden välittömään vaikutukseen tuomioistuinikäytännössä on suhtauduttava hyvin pidättyvästi. Niinpä ei voitane ajatella, että tuomioistuin jättäisi jonkin lainsäädännön perustuslain 106 §:n nojalla soveltamatta sen vuoksi, että lainsäätäjät ei olisi riittävässä määrin toteuttanut horisontaalisuhteita koskevaa perusoikeuksien suojaamisvelvollisuutta.

...Perusoikeusnormin välittömän soveltamisen piiriin kuuluvat paitsi 106 §:n tarkoittamat suoraanaiset ristiriita-asetelmat myös aukkotilanteet, joissa ei lainkaan voida osoittaa tilanteeseen prima facie soveltuvaa perustuslakia alemmanasteista säännöstä. Tällaisissa aukkotilanteissa, joiden voi käytännössä olettaa olevan hyvin harvinaisia, ei nähdäkseni voida sulkea pois mahdollisuutta, että tuomioistuin muotoilee ratkaisunorminsa välittömästi perustuslain perusoikeussäännöksiin tuetun oikeuseriaatteen nojalla.

...Tämä ei tarkoita sitä, että tuomareilla olisi ikään kuin avoin valtakirja korvata lainsäätäjän kannanotot omilla subjektiivisilla moraalisisillä tai eettisillä näkemyksillään. Kyse on pikemminkin siitä, että tuomioistuimet täydentävät ja tasapainottavat perusoikeusnormien ilmentämällä moraalisisillä ja eettisillä näkökohdilla lainsäätäjän tavoiterationaalista, instrumentalistista näkökulmaa. Demokratia- ja vallanjakoperiaatteiden vastaiseen lainkäytön politisoitumiseen ajauduttaisiin vasta silloin, kun tuomioistuimet ryhtyisivät määrittelemään uudelleen lainsäädännön yhteiskuntapoliittisia tavoitteita ja tehtäviä ja näin todellakin tunkeutuisivat lainsäätäjälle pidätetylle alueelle.” (Tuori, Kaarlo: Tuomarivaltio – uhka vai myytti? LM 6/2003, s. 939–940).

OTT, tutkijatohtori Juha Lavapuro on lähestynyt kysymyksenasettelua kansallisten tuomioistuinten sovellettavana olevien kansainvälisten ihmisoikeussopimusten kannalta ja on todennut asiasta muun muassa seuraavaa: ”Kansalliset tuomioistuimet politisoivat juridiikan ja syyllistyvät kiellettyyn aktivismiin vasta silloin, kun ne sivuuttavat PL 22 §:n mukaiset velvollisuutensa ja kieltäytyvät tulkitsemasta Euroopan ihmisoikeussopimusta ensisijaisesti sen ’tarkoituksen ja päämäärän valossa’. Näin tapahtuu esimerkiksi silloin, kun ne asettavat kansallisen tradition tuottamat tulkintaperiaatteet ja arvot perusoikeuksien ja ihmisoikeussopimuksessa suojattujen oikeuksien niitä koskevien tulkintaperiaatteiden edelle tai kun ne esimerkiksi kieltäytyvät suojaamasta yksittäistapauksessa yksilön oikeuksia sen vuoksi, että tuomion mahdollisten seurannaisvaikutusten katsotaan kuuluvan lainsäätäjän toimivaltapiiriin.” (Lavapuro, Juha: Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen noudattamien tulkintaperiaatteiden kansallisesta sovellettavuudesta. Defensor Legis 4/2011, s. 478–479).

Sekä sananvapaudella että yksityiselämän suojalla on oma ydinalueensa ja vähemmän keskeinen sisältö. Näiden perusoikeuksien suojan tarve tulee arvioida tilannekohtaisesti. Oikeuskirjallisuudessa

on todettu, että perusoikeuksien kollisio joudutaan ratkaisemaan punninnalla, jolloin tavoitteena tulee olla molempien perusoikeuksien mahdollisimman täysimääräinen samanaikainen toteuttaminen (esimerkiksi Viljanen, Veli-Pekka teoksessa *Perusoikeudet*, 1999, s. 155). Mikael Hidén on arvioinut asiaa vastaavasti: jonkin oikeuden vähäinen loukkaus voi olla oikeutettua, jos sillä saavutetaan huomattava etu toiselle oikeudelle (teoksessa *In memoriam Kari S. Tikka 1944–2006*, 2007, s. 69).

Valokuvauskielto näyttäytyy sananvapauden käytön rajoituksena, mutta toisaalta sillä voidaan vaikuttaa muiden perusoikeuksien kuten yksityiselämän suojan tai oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumiseen. Kiellon perusoikeusvaikutukset eivät ole yksiselitteiset. Tämä on otettava huomioon arvioitaessa sitä, voidaanko valokuvauskieltoa ylipäättään perustaa perusoikeuksien välittömään soveltamiseen.

Toimivaltuusnormin laajentavaa tulkintaa ei yleensä pidetä sallittuna silloin, kun kyse on perus- tai ihmisoikeutena turvatuun oikeuden nauttimista rajoittavasta viranomaistoiminnasta – tyypiesimerkkinä rikosprosessuaaliset pakkokeinot. Tämantyyppisten perusoikeuksiin puuttuvien säännösten tulee olla tarkkarajaisia ja täsmällisesti määriteltyjä. Perusoikeuksien suoja vesittyy, mikäli niihin puuttumisen mahdollistavia lähtökohtaisesti tarkkarajaisia säännöksiä käytännössä tulkitaan laajentavasti.

Perusoikeusvaikutuksia omaavien toimivaltuussäännösten laajentavan tulkinnan kieltä ei kuitenkaan ole ehdoton vaan pikemminkin tilannesidonnainen. Jos viranomaistoimivaltuuden käytöllä voidaan samalla konkreettisesti ja välittömästi turvata jonkin muun (kuin välittömän rajoitustoimen kohteena olevan) perus- tai ihmisoikeuden toteutumista, voi punninta-asetelma olla erilainen kuin esimerkiksi eräiden rikosprosessuaalisten pakkokeinojen kohdalla. Ensiksi mainitussa tilanteessa perusoikeuspunninta on tehtävissä eri suuntaan puhuvien yksilöllisten oikeuksien välillä sen sijaan, että yksilön oikeuteen puuttumista arvioitaisiin jonkin kollektiivisen tai abstraktin oikeushyvän kannalta (kuten esimerkiksi suhteessa perustuslain 7 §:ssä turvattuun oikeuteen turvallisuuteen tai rikoksen asianomistajan intressien välilliseen edistämiseen).

Yleisellä tasolla en pidä poissuljettuna sitä, etteikö viranomainen voisijoissain olosuhteissa asettaa myös valokuvaamiselle jonkinasteisia rajoituksia perusoikeuksien välittömälle soveltamiselle perustuvien argumentein. Huomioon on kuitenkin otettava asiaa mahdollisesti koskeva erityissäätely jayl-päättään kulloisenkin asian olosuhteet. Valokuvaamiskieltojen asiayhteydessä on lähtökohtaisesti edellytetty lakiin perustuvaa toimivaltaa.

3.2.5

Valokuvauskiellon perusteet

Rikoslain salakatselua koskeva kriminalisointi pois lukien laissa ei ole säädetty kattavasti valokuvaamisen sallittavuudesta. Lähtökohtaisesti valokuvaaminen kuuluu yksityisautonomian piiriin. Niiltä osin kuin erityissäätelyä on annettu, kuten YTJulkL 21 §:ssä, voidaan kyseessä katsoa olevan perusoikeusuudistusta koskeneessa hallituksen esityksessä (HE 309/1993 vp s. 56–57) tarkoitetuista sananvapauden käyttöä koskevista lailla annetuista järjestysluontoisista määräyksistä.

Valokuvaamiskieltoja koskevassa laillisuusvalvontakäytännössä vakiintuneena lähtökohtana on ollut se, että valokuvaamisen rajoitusten on perustuttava lakiin. Julkisilla paikoilla valokuvaamista ei ole pidetty järjestyslaissa kiellettyinä yleistä järjestystä häiritsevänä tai turvallisuutta vaarantavana toimintana, jos rikoslain 24 luvun 6 §:n salakatselun tunnusmerkistö ei täyty.

Valokuvaamista terveyskeskuksen tiloissa koskevassa apulaisoikeusasiamiehen ratkaisussa (dnro 3447/4/05) kiinnitettiin huomiota siihen, minkälaisista tai minkä tasoista yksityisyyttä eri pai-

koissa oleskelevien henkilöiden on arvioitava odottavan. Tapauksen olosuhteissa valokuvaamisessa ei katsottu olleen kyse sananvapauden käytön ydinalueesta. Sitä vastoin ydinalueen suoja saattoi tulla kyseeseen yksityisyyden suojan kohdalla (potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 3 §:n 2 momentin mukaan potilaan hoito on järjestettävä niin, että hänen yksityisyyttään kunnioitetaan). Apulaisoikeusasiamies katsoi, että terveyskeskuksessa asioivien potilaiden yksityisyyden suoja ja tätä suojaa takaavat potilaan oikeuksia koskevat tarkemmat säännökset edellyttävät terveydenhoitohenkilökunnalta aktiivisia toimia yksityisyyden suojaamiseksi. Apulaisoikeusasiamies piti perusteltuna, että kuvaaja oli ohjattu ennen kuvan ottamista terveyskeskuksen henkilökunnan puoleen.

Varsinaisen luvan edellyttäminen kuvaamisen ehtona ei kuitenkaan olisi apulaisoikeusasiamiehen mukaan ollut laillista siitä huolimatta, että terveydenhuollon asiakirjasalaisuutta ja vaitiolovelvollisuutta koskevien säännösten perusteella muun muassa jo tiedon siitä, että henkilö on terveydenhuollossa potilaana, on katsottu olevan salassa pidettävä.

Arvioitaessa sitä, minkälaista yksityisyyden suoja korkeimpaan oikeuteen henkilökohtaisesti saapumaan velvoitetut asiaan osalliset ovat voineet perustellusti odottaa, tulee huomioon mielestäni ottaa ensinnäkin se yleisesti tunnettu tosiasia, että tiedotusvälineet julkaisevat säännönmukaisesti kirjaoikeuksien odotustiloissa otettua aineistoa. Tiedotusvälineet muokkaavat julkaistavaa kuvamateriaalia usein teknisesti siten, että asianosaisten kasvot jäävät tunnistamattomaksi.

Tuomioistuimen kohdalla huomioon on otettava se, että kyse on paikasta ja menettelystä, jonka julkisuutta koskevat erittäin korostetut vaatimukset. Tuomioistuimet ovat eduskunnan täysistunnon ohella ainoa valtiollinen instituutio, jonka julkisuudesta on nimenomainen perustuslaillinen tae.

Tässä asiassa esillä oleva valokuvauskiellon tulkinta ei ota huomioon asianosaisten mahdollisesti eriäviä dispoointeja itsensä valokuvaamisesta eikä ylipäätään median itsesääntelyä siitä, millä edellytyksillä ja missä muodossa aineistoa kerätään, tallennetaan ja julkaistaan. Presidentti C on lausunnossaan itsekään todennut, että sellaiseen tuomioistuintiloissa kuvaamiseen, jota ei kohdisteta juttuun osallisiin, ei liity niitä näkökohtia, joiden vuoksi kuvaamista on tässä tapauksessa päädytty rajoittamaan.

Laajentavassa tulkinnassa jouduttaisiin joka tapauksessa rajanveto-ongelmiin siinä, kuinka pitkälle valokuvauskieltoa voitaisiin perusoikeusargumenteilla viedä. Samalla valokuvauskiellon yhteys sillä suojattaviin intresseihin olisi omiaan hämärtymään: perustuslain 21 §:ssä tarkoitettuun oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaamiseen perustuva argumentti voisi tuskin soveltua enää esimerkiksi tuomioistuimen ulko-ovella tai piha-alueella, vaikka asianosaisten yksityiselämän suojeluargumentti voisi tällöin vielä päteäkin.

Ylipäätään en pidä argumenttia oikeudenkäyntiin valmistautumisen, asian ajamisen ja tuomioistuimen työn hankaloitumisesta odotustiloissa tapahtuvan valokuvaamisen seurauksena vahvana. Käsitakseni mukaan YTJulkL 21 §:n istunnon tallentamista koskevalla sääntelyllä on pyritty siihen, että nimenomaan oikeussalissa vallitsisi työrauha, ja että kuultavat henkilöt eivät suullisessa käsittelyssä kokisi istunnon tallentamista häiriötekijänä. En näe tuomioistuimen odotustiloissa tapahtuvalla kuva- ja äänimateriaalin tallentamisella merkittävää yhteyttä näihin tekijöihin.

Asianomistajan yksityiselämän suojelun kohdalla voidaan panna merkille, että tässä asiassa asianomistajan kuulemisen osalta peruste suullisen käsittelyn pitämisestä yleisön läsnä olematta oli arkaluonteisten terveyteen liittyvien asioiden salassapitotarve. Odotustiloissa tapahtuvalla kuvaamisella, olettaen että tiedotusvälineet olisivat sellaista asianomistajaan kohdistaneet, ei olisi ollut paljastettavissa tällaisia salassa pidettäviä tietoja. En voikaan täysin yhtyä oikeusneuvos A:n 3.9.2010 rikos-toimittaja B:lle lähettämässä vastauksessa esittämään näkemykseen siitä, että ”velvoite yksityisyy-

den suojaamiseen menettäisi merkityksensä, jos kuvaaminen sallittaisiin tiloissa, joissa asianosaiset valmistautuvat oikeudenkäyntiin.” Asianomistajan henkilöllisyyttä ei ollut määrätty salassa pidettäväksi, joten henkilöllisyydenkään suojaamiseksi kuvaamiskielloa ei ollut tarpeen ulottaa odotustiloihin.

Yksityisyyden suojan kannalta tieto asianomistajan nimestä, asianomistajan kuvaaminen ja asiasisältöinen tieto asianomistajan salassa pidettävästä terveyteen liittyvästä seikasta ovat eri asioita. Käsitykseni mukaan oikeudenkäynnin julkisuussäätelyssä onkin otettu huomioon suojan tarpeen vaihtelu eri tilanteissa säätämällä erikseen asianomistajan henkilöllisyyden salassa pitämisestä, suljetun käsittelyn kriteereistä ja kuvaamiskiellon edellytyksistä.

Kuvaamista ja kuvamateriaalin myöhempää käyttöä on arvioitava erikseen. Jossakin tilanteessa kysymys voisi mahdollisesti olla rikoslain 24 luvun 8 §:ssä tarkoitetusta yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisestä tai saman luvun 9 §:ssä tarkoitetusta kunnianloukkauksesta, mikäli odotustiloissa henkilöstä otettu kuva myös julkaistaisiin ilman tämän lupaa. Tällaisessakin tilanteessa itsekuvaaminen on voinut olla sallittua.

Käsitykseni mukaan lainsäädännössämme on tehty tietoinen valinta siitä, että tiedotusvälineen suorittamaan kuvaamiseen liittyvä sananvapauden käytön rajojen valvonta on ensisijaisesti järjestetty tapahtuvaksi median itsesäätelyllä ja viime kädessä jälkikäteisin rikos- ja vahingonkorvausoikeudellisin toimin.

Henkilöstä otetun valokuvan julkistamista voidaan pitää enemmän yksityisyyden suojaan puuttuvana toimena kuin henkilön nimen julkistamista (ks. esimerkiksi EIT Eerikäinen ym. v. Suomi -tuomion 10.2.2009 kohta 70). Suomessa tuomioistuimeen saapuvan tai sieltä poistuvan henkilön valokuvaamista ei ole kielletty lailla. Tämän tyyppisen lain, jolla suojattaisiin suoraan asianosaisten ja muiden asian osallisten integriteettiä, säätäminen kuuluu lainsäätäjän toimivaltaan. Korkeimman oikeuden lausunnossa viitattu Norjaa koskeva EIT:n tuomio osoittaa, että tämän tyyppinen sananvapauden rajoituksen säätäminen voi olla Euroopan ihmisoikeussopimuksen sallimaa.

Mainittu Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen Egeland ja Hanseid v. Norja -tuomio (16.4.2009) muistuttaa jossain määrin faktoiltaan puheena olevaa asiaa. Eroja on kuitenkin useassa ratkaisevassa suhteessa. Olennaisin ero liittyy siihen, että kyse oli Norjassa nimenomaisesti laissa säädetystä valokuvaamiskiellosta, jollaista säännöstä ei, kuten sanottu, ole lainkaan olemassa Suomessa. Norjaa vastaavaa säätelyä on EIT:n tuomion mukaan Kyproksella, Englannissa ja Walesissa, ja oikeudellisia rajoitteita valokuvaamiselle on myös Itävallassa ja Tanskassa. Vaikka asia on useissa maissa jätetty median itsesäätelyn varaan, ei tuomioistuinten ulkopuolisesta valokuvauskiellosta vallitse yhtenäistä eurooppalaista standardia. Valtioilla on asiassa laaja harkintamarginaali (ks. tuomion kohta 54).

Oikeusneuvos A:n ja presidentti C:n esittämät näkökohdat asianomistajan integriteetin suojelemisesta on käsitykseni mukaan perustettu syihin, joita Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on sinänsä pitänyt EIS 10 artiklan 2 kappaleessa tarkoitettuina hyväksyttävänä sananvapauden rajoitusperusteina (ks. Egeland ja Hanseid-tuomion kohta 57). Suomessa voimassa olevan lain valossa en kuitenkaan näe kantelunalaiselle YTJulkL 21 §:n alueellista soveltamisalaa laajentavalle tulkinnalle riittävän painavia oikeudellisia perusteita. Käsitykseni mukaan oikeusneuvos A:n selvityksessään esittämä näkemys siitä, että yksityisyyden suoja ja häiriöttömän oikeudenkäynnin turvaaminen on laissa asetettu etusijalle valokuvaamisoikeuteen nähden, pitää paikkansa vain oikeudenkäyntitilaisuuteen nähden.

3.2.6

Julkisrauha

Korkeimman oikeuden presidentti on ottanut esille vielä kysymyksen valokuvaamisen tai muun kuvan tai äänen tallentamisen rajoittamisesta niin sanotun julkisrauhan perusteella. Tältä osin totean seuraavan.

Julkisrauhasta säädetään rikoslain 24 luvun 3 §:ssä. Säännöksen mukaan julkisrauhan rikkomisesta on tuomittava muun muassa se, joka oikeudettomasti tunkeutuu taikka menee salaa tai toista harhauttaen virastoon, liikehuoneistoon, toimistoon, tuotantolaitokseen, kokoustilaan taikka muuhun vastaavaan huoneistoon tai rakennukseen tai sellaisen rakennuksen aidatulle piha-alueelle, taikka joka kätkeytyy tai jää tällaiseen paikkaan. Julkisrauhan suojaamisesta säädetään myös poliisilain 14 §:ssä.

Rikoslain 24 luvun 6 §:n tarkoittaman salakatselun merkityksessä yleisöltä suljetulla paikalla tarkoitetaan paikkaa, johon yleisöllä ei ole pääsyä. Säännöksen tarkoituksena on suojata yksityisyyttä sellaisissa tilanteissa ja paikoissa, joissa oleskelua ihmiset pitävät yksityiselämäänsä kuuluvana tai eri syistä arkaluonteisena. Tällaisina paikkoina on laissa mainittu yleisöltä suljetut kokoukset ja oleskelu sairaalassa tai muussa hoitolaitoksessa. Toiseksi tarkoituksena on suojata muun muassa virastoissa ja toimistoissa työskentelevien rauhaa ja yksityisyyttä sellaisissa paikoissa, joihin yleisöllä ei ole pääsyä. Yleensä virastot ja toimistot ovat tällaisia paikkoja, lukuun ottamatta yleisöä varten erityisesti järjestettyjä palvelupisteitä.

Asiassa ei selvästi ole kyse edellä mainituista rikoslaissa tarkoitetuista julkisrauhan ulottuvuuksista tai salakatselusta. Argumenttia siitä, että kyse on normaalisti yleisölle suljetusta virastosta, en pidä merkityksellisenä. Tilat, joissa tapahtuvasta kuva- ja äänitallentamisesta tässä asiassa on kyse, olivat tapahtuma-aikana korkeimman oikeuden suullisen käsittelyn vuoksi avatut yleisölle. Kuvaamiskysymys ei ole koskenut muita, yleisöltä suljetuiksi jääviä, korkeimman oikeuden tiloja.

Minulle annetuissa selvityksissä tai lausunnoissa ei ole lähemmin yksilöity vedotun julkisrauhansisällöä. Olen hahmottanut argumentin julkisrauhan perusteella johdettavasta valokuvauskiellosta rakennuksen omistusoikeuksien ja hallintaoikeuksien käytön yleisestä näkökulmasta.

Valokuvaamiskieltoa on käsitelty omaisuudensuojan näkökulmasta apulaisoikeusasiamiehen 1.3.2010 antamassa päätöksessä (dnro 2998/4/08). Taidemuseon valokuvauskieltoa koskevassa päätöksessä todetaan näiltä osin muun muassa seuraavaa:

”... Valtion taidemuseo on taideteosten lainaussopimuksilla tosiasiallisesti omistajan omistusoikeutta turvatakseen sopinut yleisön sananvapauden rajoittamisesta eli kuvauskiellosta, joka tosin on ulottunut lainassa olleiden teosten ohella myös museon omiin kokoelmiin kuuluviin teoksiin, kun molempiin ryhmiin kuuluvia yhtä aikaa esillä olevia teoksia ei käytännön syistä voida saadun selvityksen mukaan erottaa toisistaan kuvauskiellon näkökulmasta. Omistusoikeutta turvataan mielestäni myös museon turvajärjestelmillä, jolloin niiden suojaamiseen on olemassa tästä perusoikeudesta johtuva intressi. Koska kuvaaminen salamavaloa käyttäen voi vaikuttaa myös teosten säilyvyyteen, kuvauskiellolla on tästäkin näkökulmasta merkityksellinen yhteys omaisuudensuojaan.”

Päätöksessä omaisuuden suojan kannalta merkityksellisenä pidettiin myös sitä, että ilman kuvauskieltoa taidemuseon mahdollisuus saada esille muitakin kuin omien kokoelmiensa teoksia voisi heiketä.

Sikäli kuin ministeriö viittasi asiassa antamassaan lausunnossa tilan haltijan oikeuteen asettaa järjestysluonteisia sääntöjä, apulaisoikeusasiamies totesi, että pelkillä järjestyssääntöluontoisilla määräyksillä ei hänen käsityksensä mukaan voida asettaa rajoituksia perusoikeuksien, kuten

sananvapauden, käyttämiselle. Lailla säätämisen vaatimus sisältää kiellon delegoida perusoikeuksien rajoittamista koskevaa toimivaltaa lakia alemmalle säädöstasolle.

Apulaisoikeusasiamies korosti sitä, että vaikka valokuvaamisen kieltämiselle oli tapauksen olosuhteissa sinänsä esitettävissä monia asianmukaisia ja hyväksyttäviä perusteita, ne eivät kuitenkaan perustuneet eduskunnan säätämään lakiin. Koska valokuvaamisen rajoittamisen tulee perustua lakiin eikä tällaista siihen oikeuttavaa Valtion taidemuseota koskevaa lain säännöstä toistaiseksi ole olemassa, oli Ateneumin taidemuseon menettely apulaisoikeusasiamiehen mukaan lähtökohtaisesti kritiikille altis.

Tuomioistuimen kohdalla asiassa ei näkemykseni mukaan aktualisoidu sellaisia omaisuudensuojaan kiinnitettävissä olevia argumentteja, joista oli kyse edellä mainitussa taidemuseota koskevassa asiassa. Käsitelmäni mukaan tässä vedottu julkisrauhan haltijan määräysvalta kuvaamisen kieltämiseksi merkitsisi tosiasiallisesti sellaista järjestysluonteista sääntöä, jollaisella ei voi kestävästi perustella tiedotusvälineiden kautta tapahtuvan sananvapauden käytön rajoittamista. Tässäkin yhteydessä tulee erikseen ottaa vielä huomioon se, että kyse on korostetun julkisesta instituutiosta.

4

TOIMENPITEET

Oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 21 §:n sanamuodon ja säännöksen esitöiden valossa valokuvaamiskiellon mahdollisuus tuomioistuimessa on mielestäni selvästi rajattu istuntosaliin eli ajallisesti ja paikallisesti itse oikeudenkäyntitilaisuuteen. Käsitelmäni mukaan tässä asiassa ei ole kyse lain aukosta tai muutenkaan sellaisesta tilanteesta, jossa kuvaamiskielto olisi mahdollista ulottaa perus- ja ihmisoikeusnormien suoralla soveltamisella istuntosalin ulkopuolelle. En näe asiassa tulleen ilmi muutakaan perustetta, jolla kuvaaminen olisi voitu kieltää tuomioistuimen odotustiloissa.

Saatan nämä käsitykseni korkeimman oikeuden ratkaisukokoonpanon puheenjohtajana toimineen oikeusneuvos A:n tietoon. Lähetän jäljennöksen päätöksestäni myös korkeimman oikeuden presidentille C:lle tiedoksi.

Asiassa on kyse periaatteellisesti merkittävästä kysymyksestä. Lähetän jäljennöksen päätöksestäni oikeusministeriölle tiedoksi ja sen arvioimiseksi, antaako asia mahdollisesti aiheita lainsäädäntötoimenpiteisiin.

Pyydän ministeriötä ilmoittamaan minulle 28.2.2012 mennessä, katsooko se asiassa olevan aiheita toimenpiteisiin.